

Sluttrapport

Agenda kulturarv

Innehåll

Förord	5
Sammanfattande slutsatser	6
Om Agenda kulturarv	8
Förnya kulturmiljövårdens arbete och inriktning	10
Förnya kulturmiljövårdens demokratiska förankring	16
Öka kulturmiljövårdens slagkraft	23
En gemensam programförklaring	28

Bilagor:

1. Ekonomiskt utfall 2003
(med villkor för medelstillsättning och kort om användningen under 2003)
2. Agenda kulturarv - Inspiration & Diskussion, del 1-3
3. Projektplan
4. Sammanställning av litteratur och viktigare dokument inom Agenda kulturarv
5. Delrapport april 2003
6. Delrapport april 2002
7. Brev för utlysning av det första fördelningstillfället 2003
8. Beslut om bidrag vid första fördelningstillfället 2003
9. Brev för utlysning av det andra fördelningstillfället 2003
10. Beslut om bidrag vid andra fördelningstillfället 2003
11. Utvärdering av arbetet med Agenda kulturarv - regionalt och på Riksantikvarieämbetet

Samtliga bilagor finns att läsa och ladda ner från projektets hemsida,
www.agendakulturarv.se.

Förord

Efter drygt två års arbete avslutas projektet Agenda kulturarv. Agenda kulturarv syftade till att i samverkan med det omgivande samhället förnya kulturmiljövårdens inriktning, demokratiska förankring och slagkraft. Projektet påbörjades 2001 av läns museerna, länsstyrelserna och Riksantikvarieämbetet och pågick fram till våren 2004. Statens kulturråd och Svenska Kommunförbundet har också deltagit. Projektet har bedrivits i alla län i hela landet och genomförts med ekonomiskt stöd av regeringens kulturmiljövårdsanslag och Stiftelsen framtidens kultur.

Detta är projektets slutrapport som beslutades av Riksantikvarien den 18 maj 2004. Här redovisas de insatser som gjorts inom projektet samt de slutsatser man kommit fram till och de erfarenheter som gjorts. I slutrapporten presenteras också en rad exempel på hur arbetet inom Agenda kulturarv bedrivits över landet. Sammanställningen är gjord av Ylva Blank tillsammans med Maria Jansén, Åsa Magnusson och Sophie Nyman från Agenda kulturarvs projektgrupp.

Stockholm, maj 2004

Sammanfattande slutsatser

Efter drygt två år avslutas nu arbetet med Agenda kulturarv i projektform. Det här är projektets slutrapport där insatser och resultat redovisas. Nedan följer ett antal slutsatser kopplade till konkreta resultat som uppnåtts och erfarenheter som gjorts inom ramen för projektet.

De samtal som har förts inom Agenda kulturarv har till stor del handlat om demokrati och delaktighet. En slutsats är att det, om kulturmiljövården ska fungera takt med tiden och de gemensamma demokratiska målsättningar som finns för verksamheten, krävs att man istället för att utgå från de fysiska objekten i högre grad utgår från människan. Det i sin tur gör det nödvändigt att ställa sig frågor om på vilka grunder urval görs och vems historia det är som förmedlas. Inte minst handlar det om för vem arbetet görs.

Under 2002 gjorde de flesta av organisationerna som deltagit i Agenda kulturarv, länsstyrelser, regionala museer och Riksantikvarieämbetet (RAÄ), omvärldsanalyser. Där blev det tydligt att många saknade strategier för att prioritera och metoder för att uppnå de mål som finns för verksamheten. Man identifierade viktiga aktörer i omvärlden att samverka med och många har byggt upp nya samverksstrukturer för arbetet. I några län har dessa redan fått bestående form, genom att kulturarvsråd eller kulturarvskollegier har etablerats.

Flera län har inom Agenda kulturarv tagit fram regionala programförklaringar eller strategidokument för hur kulturarvsarbetet ska bedrivas i länet. Dessa är, liksom den nationella programförklaringen, resultat av de diskussioner om inriktning, värdegrund och framtida utmaningar som förts inom projektet. Det finns också exempel på att man har uppdaterat och utvärderat regionala kulturmiljöprogram i dialog med många aktörer, och exempel på att kulturarvs- och kulturmiljöfrågor förts in i regionala tillväxtplaner.

I de omvärldsanalyser som gjordes år 2002 uppmärksammades på många håll att roll- och ansvarsfördelningen inom kulturmiljöfältet är otydlig, inte minst för allmänheten. Frågan om behovet av en statlig översyn av kulturmiljövårdens organisation har lyfts genom processen. Många län har dock visat att det finns framgångsrika vägar att utifrån de regionala förutsättningarna tydliggöra roll- och ansvarsfördelningen, vilket därför framstår som den bästa lösningen.

En viktig erfarenhet som gjorts inom Agenda kulturarv är att exempelvis kommuner, allmänhet och hembygdsföreningar önskar mer information om kulturmiljövårdens verksamhet och ställningstaganden. En annan viktig insikt är att det i dialogen också finns möjlighet att hämta in kunskap som är nödvändig för kulturmiljövårdens arbete. För sådana arbetssätt behövs ny kompetens eller ökat samarbete med andra som besitter kompetensen.

Nyskapande projekt med en generell tillämpning, som tar avstamp i Agenda kulturarv prioriterades av RAÄ bland lärens äskanden inför 2004 års fördelning av bidraget till kulturmiljövård, 28:26. RAÄ prioriterade insatser för att öka medborgarnas förståelse för och delaktighet i kulturarvet.

Agenda kulturarv startade som en del av en redan påbörjad omvandlingsprocess inom kulturarvssektorn. Genom projektet har den processen riktats in och påskyndats. Det har skapats utrymme för reflektion kring samhällsuppdraget, och såväl gemensamma som enskilda utgångspunkter, roller och ansvar har tydliggjorts. Många av resultaten kommer dock att bli avläsbara först om flera år. Vem som ansvarar för att bevaka och följa upp dessa är fortfarande en öppen fråga.

Om Agenda kulturarv

Agenda kulturarv har under drygt två år drivits som en bred gemensam satsning på framtidsfrågor inom kulturarvsområdet i hela landet. Utgångspunkten har varit att diskutera hur kulturmiljövårdens arbetssätt och värdegrund stämmer överens med dagens samhälle. Behovet av en samsyn kring kulturmiljövårdens grundläggande frågor gjorde att RAÄ, Läns museernas samarbetsråd och länsstyrelserna tillsammans initierade projektet Agenda kulturarv.

Syftet har varit att i bred samverkan med omgivande samhälle förnya kulturmiljövårdens arbete, inriktning, demokratiska förankring och därmed slagkraft. Målsättningen har varit en sektorsgemensam och brett förankrad programförklaring – en agenda.

Även om kulturmiljösektorn tog initiativet till projektet framstod valet av titeln Agenda kulturarv som naturligt. Det har varit ett sätt att understryka en vid syn på verksamheten som rör kulturarv, kulturmiljö och historia och ett sätt att bjuda in andra aktörer i arbetet. Grundläggande i arbetet med Agenda kulturarv har varit en diskussion om vilken inriktning kulturmiljöarbetet ska ta de kommande åren. Utgångspunkten har varit att ge alla inom kulturmiljöarbetet möjlighet att delta i denna diskussion. Det tydliga behovet av att bedriva ett förnyelsearbete inom kulturmiljövården var förenat med ett behov av att vidga perspektiven. Därför har många fler aktörer inom kulturarvsfältet än de initiativtagande bjudits in till samtalet.

Agenda kulturarv är en process som snarare har satt igång diskussionen än avslutat den. Processens betydelse för förändringsarbetet är ett förhållningssätt som präglar hela arbetet inom Agenda kulturarv. Mer om processen fram till programförklaringen finns att läsa under rubriken En gemensam programförklaring.

I den Idébank som sammanställts inom Agenda kulturarv finns fler exempel på arbetssätt och metoder, idéer som kommit fram under resans gång. Idébanken finns på hemsidan www.agendakulturarv.se. En vink om projektets omfattning och inriktning kan också fås i bilaga 4, Sammanställning av litteratur och viktigare dokument inom Agenda kulturarv.

Texten i denna slutrapport är disponerad efter syfte och målsättning med projektet.

Agenda kulturarvs regionala organisation

Huvuddelen av arbetet med Agenda kulturarv har skett i länen, där ansvaret delats av länsstyrelser och regionala museer. Den organisatoriska basen i projektet har varit en eller ett par kontaktpersoner per län eller region. Några län har valt att låta en för ändamålet rekryterad projektledare samordna arbetet inom ramen för Agenda kulturarv. I många fall är det en person ur den ordinarie personalstyrkan på antingen läns museet eller länsstyrelsens kulturmiljöenhet som samordnat arbetet. Det har också varit vanligt med arbets- eller styrgrupper med representanter från läns museum och länsstyrelse som fungerat som stöd för kontaktpersonen. Många regionala arbets-/styrgrupper har haft representanter från exempelvis arkiv, högskolor/universitet, kommuner/kommunförbund, hembygdsföreningar/-förbund och kommunala museer. I flera län har referensgrupper med representanter från närliggande sektorer och organisationer knutits till arbetet.

Agenda kulturarvs organisation nationellt

En nationell projektgrupp har fungerat som ett praktiskt stöd för arbetet inom Agenda kulturarv. Projektgruppen har varit projektets sammanhållande organ för det arbete som bedrivits runt om i landet. Projektgruppen har bestått av tre personer.

Agenda kulturarv har nationellt styrts av en samordningsgrupp. Dess främsta uppgift har varit att representera sina olika organisationer och dessas specifika intressen genom projektets olika faser. Gruppen har bestått av två representanter från Läns museernas samarbetsråd, två representanter från länsstyrelserna och två representanter från RAÄ. Representanter för Statens kulturråd och Svenska Kommunförbundet har varit adjungerade till samordningsgruppens möten.

Andra organisationer som verkar nära Agenda kulturarvs samverkande organisationer, såsom centrala museer, kommunala museer, Sveriges Hembygdsförbund med flera, knöts under 2002 till arbetet i form av en referensgrupp. Referensgruppen har fungerat som ett forum för avstämning kring vad som är på gång i projektet samt för återkoppling och diskussion kring övergripande frågor som projektet väckt. Samtalen har varit mycket uppskattade, och gruppen diskuterar för närvarande former för fortsatta träffar kring gemensamma teman även efter projektavslutet.

Förnya kulturmiljö- vårdens arbete och inriktning

För att kunna genomföra projektet Agenda kulturarv behövdes kunskap om hur kulturarvssektorn och dess relation till omgivande samhälle ser ut i nuläget. Man behövde identifiera de frågor kring vilka behovet av förnyelse var starkast. Kunskap om vilka hot och möjligheter som kunde anas i framtiden var också nödvändig. Lika viktigt var att undersöka vad andra än de verksamma tycker om kulturarvsarbetet och om kulturarv. Det har bland annat gjorts genom attitydundersökningar, fokusgrupper och diskussioner i seminarieform.

I den inledande fasen var alltså målet att öka kunskapen om kulturarvsverksamheten och dess omvärld. Omvärlds- och nulägesanalyserna har varit viktiga komponenter för den verksamhetsöversyn som Agenda kulturarv startat. Att använda omvärldsanalys som ett verktyg för arbetets inriktning har varit nytt för många av organisationerna. Då erfarenheterna visar att arbetssättet upplevts som mycket positivt, finns goda möjligheter att detta följs upp och används kontinuerligt.

Många har använt sig av SWOT-metoden, för att identifiera verksamhetens och kulturarvsarbetets styrkor, svagheter, möjligheter och hot. Utmärkande för resultatet är att man i organisationerna ser sina styrkor i personalens kompetens och kunskap. Personalens engagemang och genuina intresse för sitt arbete är också en styrka. Dessutom anser många att det finns ett stort intresse i allmänhet kring kulturhistoria, något som man också vill ta vara på i högre grad. De upplevda svagheterna består i att strategier, metoder och policydokument för att uppfylla verksamhetsmålen saknas i stor utsträckning. Detta innebär i sin tur att man upplever sin arbetsbelastning som hög och i många fall har svårt att prioritera, något som betonas i omvärldsanalyserna.

Mot den här bakgrunden har det förts omfattande diskussioner inom Agenda kulturarv kring vilken inriktning kulturarvsarbetet ska ha i framtiden. Diskussionerna har också förts utifrån de målsättningar som finns för den offentligt finansierade kulturarvsverksamheten. Vilka konsekvenser för verksamheten får exempelvis perspektivet att vi både ska bevara och bruka kulturarv? Vad innebär det i praktiken att alla ska ha förståelse, vara delaktiga och ta ansvar för kulturmiljöerna?

Centralt i arbetet med att teckna en bild av verksamhetens förutsättningar, nu och i framtiden, har varit att studera och analysera hur samhället förhåller sig till kulturmiljösektorn, till kulturarv och till bevarande. Värderar enskilda samma saker som de verksamma inom kulturmiljövården? Många organisationer såg i sina SWOT-analyser allmänhetens stora intresse för kulturhistoria och kulturarv som en styrka. Trots detta ansåg man samtidigt att ett av hoten i omvärlden var ett eventuellt minskande intresse för kulturarvsfrågor och att dessa får stå tillbaka för andra intressen vid prioriteringar.

En viktig del av arbetet inom Agenda kulturarv har handlat om att diskutera den offentligt finansierade kulturmiljösektorns egna förhållningssätt och prioriteringar. Då många av dem som deltagit i projektet sett att roll- och ansvarsfördelningen mellan de egna organisationerna är otydlig, inte minst för allmänheten, har man valt att fokusera mot just detta. En slutsats är att det finns goda möjligheter att lösa oklarheter i roll- och ansvarsfördelningen regionalt. Genom processen har frågan om behovet av en statlig översyn av kulturmiljövårdens organisation lyfts. Många län har dock visat att det finns framgångsrika vägar att sköta detta på hemmaplan, utifrån de regionala förutsättningarna, vilket därför framstår som den bästa lösningen.

Attityd- och medborgarundersökningar

Ett sätt att närma sig svaren på hur allmänheten förhåller sig till kulturarvsarbetet har varit att göra opinions- eller medborgarundersökningar. Flera län har gjort egna eller deltagit i större undersökningar, och RAÄ beställde hösten 2001 en opinionsundersökning av Statistiska Centralbyrån (SCB). Syftet med undersökningen var att undersöka enskildas intresse för och attityder till kulturarv och kulturmiljö. Man ville även undersöka enskildas kunskaper och medvetenhet om den verksamhet som bedrivs på området. En enkät skickades ut till 2 000 personer i hela riket i åldrarna 18-74 år.

Undersökningen visade till exempel att intresset för att ta del av historia och kulturarv är stort. Mer än två tredjedelar av befolkningen åker minst en eller ett par gånger per år särskilt för att besöka en kulturmiljö, museum eller kulturbyggnad. Drygt en tredjedel skulle absolut vilja lära sig mer om sin lokala historia. Undersökningen visade också på att det finns stora, trogna och engagerade grupper som kulturarvsorganisationerna redan når. Dessa ska självfallet tas tillvara men frågan om hur andra grupper ska nås har därför varit central i projektet.

Intresset för att påverka utvecklingen i sin närmiljö är dock litet. 67% svarar att de inte alls eller endast i liten utsträckning är intresserade och 63% tycker att de i liten utsträckning eller inte alls har möjlighet att påverka utvecklingen i sin närmiljö. I de fall respondenterna vill påverka anger mer än en tredjedel att de i första hand vänder sig till kommunen. Endast 2% skulle vända sig till länsstyrelsen och ännu färre till länsmuseum eller ett kommunalt museum. Dessa siffror visar dels på kommunernas viktiga roll vad gäller värnande av kulturarv i den fysiska miljön, dels på att de tillfrågade inte självklart ser sambandet mellan samhällsutveckling och bevarande, det vill säga att de beslut som tas idag påverkar den kulturmiljö som finns imorgon.

Flera län har i regionala enkäter ställt frågor om hur allmänheten förhåller sig till bevarande, hur ofta man besöker kulturarvsinstitutioner och vilka attityder till kulturarv som finns. Många har använt sig av frågor ur SCB:s enkät för att jämföra svaren i det egna länet med riksgenomsnittet. Resultaten visar att det inte finns några större skillnader i svaren på regional och nationell nivå, även om undersökningarna inte är jämförbara fullt ut.

Att hämta kunskap om attityder till kulturarv via olika typer av medborgarundersökningar har uppfattas som positivt av alla som genomfört sådana. De har bidragit till att kunskapen om enskilda olika förhållningssätt till kulturarv och kulturmiljö ökat. Samtidigt har det funnits svårigheter både med att formulera frågorna och att dra slutsatser av svaren, eftersom det för många inblandade parter varit första gången frågor om kulturarv ställts i sådana sammanhang. Sammantaget har de olika undersökningar som genomförts inom Agenda kulturarv skapat goda förutsättningar för att i framtiden på nytt ställa frågor om kulturarv. Möjligheten finns också för någon forskare att sammanställa och analysera resultaten från samtliga opinions- och medborgarundersökningar.

Läs mer om resultaten av opinionsundersökningarna i de rapporter som nämns i bilaga 4, Sammanställning av litteratur och viktigare dokument inom Agenda kulturarv. På Agenda kulturarvs hemsida www.agendakulturarv.se finns också rapporterna från SCB:s undersökning.

Attitydundersökningar i Skåne och Västra Götaland

Skåne och Västra Götaland är två av de län som inom sitt arbete med Agenda kulturarv genomfört länsvisa attitydundersökningar med olika vinkel.

Skåne län har samarbetat med Temo som gjort telefonintervjuer med drygt 500 invånare i länet. Genom undersökningen fick man veta att länsinvånarna tycker att de skånska museerna fyller en viktig roll i samhället och att media är det som i störst utsträckning påverkar dem att besöka en utställning. Knappt en tredjedel skulle vara intresserade av att besöka en arkeologisk utgrävning och fynd från en sådan. Bara en femtedel känner till vilka rättigheter de har om de vill påverka ett beslut om till exempel en rivning av en äldre byggnad. De flesta skulle vända sig till kommunen i ett sådant fall. Hela undersökningen finns

presenterad i rapporten "Attityder till kultur 2003: Rapport", Malmö: Temo T234 75 - Attityder till kultur 2003-7. Se bilaga 4 Sammanställning av litteratur och viktigare dokument inom Agenda kulturarv.

Västra Götalands län har deltagit med ett tiotal frågor i SOM-institutets årliga undersökning i Västsverige. Frågorna ställdes i en enkät som skickades till 6 000 invånare i Västra Götalands län samt Kungsbacka kommun. Resultaten visar bland annat att närmare 80% anser att det är viktigt att bevara kulturarv för att det kan bidra till människors livskvalitet. Ungefär 60% är intresserade av lokalhistoria, att jämföra med att drygt hälften av svarspersonerna anger att de är intresserade av kommunalpolitik. När respondenterna själva ges möjlighet att skriva vad de vill bevara för framtiden handlar de flesta svaren om bebyggelse, men många svar rör immateriella kulturarv som demokrati, jämlikhet och livsstilar. Generellt gäller att kvinnor är mer intresserade av kulturarv och tycker att det är viktigare att bevara kulturarv än vad män tycker. Intresset är också större bland högutbildade och personer över 50 år. Läs mer om undersökningen i rapporten Attityder till kulturarv i Västra Götalands län: en medborgarundersökning om människa, samhälle, kulturarv. Se bilaga 4 Sammanställning av litteratur och viktigare dokument inom Agenda kulturarv.

Politikers uppfattningar om kulturarv

Agenda kulturarv gav år 2002 PR- och kommunikationsföretaget Comvision i uppdrag att undersöka kunskaper om och attityder till kulturarv hos politiker på central och kommunal nivå. Syftet var även att få en bild av vilken information som beslutsfattarna efterfrågar och har behov av. Detta för att skapa en bättre dialog mellan kulturarvsaktörer och politiker. Studien genomfördes med hjälp av djupintervjuer vilket gav respondenterna möjlighet att utveckla sina första spontana svar.

Undersökningen visade att intresset för kulturarv och kulturarvsfrågornas betydelse i samhället är stort bland politiker. Samtidigt upplever många av de tillfrågade att de har vissa brister i sina kunskaper om fältet. Läs mer om resultaten av politikerundersökningen i rapporten som finns på Agenda kulturarvs hemsida, www.agendakulturarv.se, och i bilaga 2, Agenda kulturarv -Inspiration & Diskussion.

Bred samverkan

I länens arbete inom Agenda kulturarv har man utgått från de regionala förhållandena när man sökt kontakt med olika tänkbara samverkansparter. Därför har arbetssätt och inriktning skilt sig åt mellan de olika länen. Ett par tydliga exempel är att de län som i omvärldsanalyserna tog upp den regionala befolkningsminskningen som ett hot mot exempelvis den regionala tillväxten har haft en bred samverkan, där även näringsliv och turismsektor varit involverade. I vissa län där kulturarvssektorn i sig själv omfattar en lång rad aktörer har man fokuserat sitt arbete inom Agenda kulturarv mot samverkan mellan dessa, och i mindre utsträckning haft möjlighet att söka kontakt med exempelvis näringslivet.

Många län betonar hur positiva kontakterna med omvärlden har varit och anser att nätverken som byggts upp inom projektet måste förvaltas på något sätt. I några län har de nya samverkansstrukturerna redan givits bestående form, genom att kulturarvsråd eller kulturarvskollegier har etablerats. Dessa råd eller kollegier består ofta av företrädare för de organisationer som man haft kontakt med regionalt inom Agenda kulturarv och sammansättningen kan därför variera. Här återfinns bland andra representanter för länsstyrelse, länsmuseum, andra museer i regionen, hembygdsrörelse, kommunförbund och/eller enskilda kommuner och arkivinstitutioner. Genom ABM-samarbetet (A=arkiv, B=bibliotek, M=museer) har några regioner sedan tidigare etablerade samverkansformer. I många län har arkivinstitutioner varit representerade i styr- eller arbetsgrupper. Nationellt har Agenda kulturarvs referensgrupp haft sådan representation.

Frågor som man lyft eller planerar lyfta i råden är ofta policyfrågor kring regionala kulturarv. I några fall handlar det om att genomföra, ta beslut om och marknadsföra regionala kulturmiljöprogram eller kulturarvsagendor. Att några län redan etablerat organisation och innehållsrika riktlinjer för nätverk av det här slaget borgar för ett resultat som kommer att ge återverkningar även i framtiden. Läs mer om regionala kulturarvsagendor under rubriken Öka kulturmiljövårdens slagkraft.

Tematiska seminarier i Stockholm och Jämtland

I Stockholms län har Agenda kulturarv drivits gemensamt av länsstyrelsen, länsmuseum och stadsmuseet. Ett sätt att nå ut till allmänheten och att skapa engagemang och nätverk för kulturmiljövårdande arbete har varit att ordna tre tematiska seminarier. Varje seminarium lockade ett hundratal deltagare från bland annat näringsliv och ideella föreningar. Som teman valdes miljöer som är typiska för Stockholms län: industri- miljöerna, skärgården och förorten. Det sista hölls i Kista i samverkan mellan stadsdelsnämnden och stadsmuseet och hade temat Det immateriella kulturarvet. Det var ett resultat av stadsmuseets arbete inom Agenda kulturarv med att finna nya och bättre samverkansformer med stadens stadsdelsförvaltningar. Kulturmiljövårdare och pedagoger från museet har träffat omkring hälften av stadsdelsförvaltningarna för att presentera sin verksamhet och diskutera framtida samarbete. Här har funnits utrymme att pröva nya pedagogiska idéer.

I Jämtlands län har man hållit tematiska seminarier där länsmuseumets personal, länsstyrelsen, föreningsarkiv och landsarkiv deltagit. Till seminarierna bjöds olika föreläsare in och teman med utgångspunkt i Agenda kulturarv diskuterades. Exempel på teman är kulturarv för mångfald och kulturmöten, historiebruk samt kulturarvets demokrati. Några seminarier har varit interna, andra har haft ett brett deltagande med kulturmiljövårdare, pedagoger och informatörer, personer som arbetar med integrationsfrågor på länsstyrelsen, representanter från kommuner och kommunala museer samt Gaaltje-sydsamiskt kulturcentrum. Seminarierna kommer att fortsätta även när Agenda kulturarv som projekt upphört.

Regionalt kulturråd i Örebro och Kulturarvskollegium i Uppsala

I Örebro län har man genom enkäter frågat hembygdsföreningarna hur deras verksamhet och engagemang ser ut. Resultatet blev mycket lyckat, med en hög svarsfrekvens och flera konkreta förslag till hur länets hembygdsförbund och kulturarvsinstitutionerna kan samverka framöver. Föreningarna önskar sig också tätare kontakter med kommunerna. De nätverk man byggt upp i länet genom Agenda kulturarv kommer framöver att förvaltas i ett regionalt "Kulturråd", dit bland andra kommuner och hembygdsföreningar kommer att bjudas in. Här ska man diskutera strategiska frågor som rör regionalt kulturarv.

I Uppsala län har man velat fördjupa diskussionen kring kulturarvssektorns mål, metoder och arbetssätt. Flera träffar mellan länsmuseum, länsstyrelsens kulturmiljöenhet och kommunantikvarier har genomförts. För att fånga in kommunernas syn på kulturarvsarbetet och de institutioner som arbetar med detta genomfördes en enkät. Ett resultat har blivit att ett Kulturarvskollegium har bildats i länet. Inom detta kan personalen på kommuner, länsmuseum och länsstyrelse regelbundet träffas för att diskutera aktuella ämnen. Det första Kulturarvskollegiet hade temat Kulturarvet som resurs för regional utveckling.

Förnya kulturmiljövårdens demokratiska förankring

Det är nödvändigt för organisationer som i förlängningen finansieras av allmänna medel att verksamheten är förankrad hos den allmänhet man ska ge service. Inom de olika organisationer och nätverk som arbetat med Agenda kulturarv har samtalet därför till stor del berört frågor om delaktighet och demokrati. Hos många har dessa diskussioner givit en insikt om att kulturmiljövården måste förbättra sin demokratiska förankring i det omgivande samhället.

Det återstår fortfarande ett stort arbete inom kulturmiljövården för hitta metoder och arbetsätt där demokrati och delaktighet i högre utsträckning än idag kontinuerligt tillämpas i den löpande verksamheten. Agenda kulturarv har lyft diskussionen och skapat medvetenhet om att perspektiven är nödvändiga. Vilka konsekvenser delaktighet kan få i praktiken, för handläggning, dokumentationer, urval och informationsspridning behöver kulturmiljövården dock arbeta ytterligare med. Det är också nödvändigt att delaktighetsperspektiv inte enbart tillämpas i projekt, utan att det ingår i linjeverksamheten. Om sådana effekter uppnåtts inom Agenda kulturarv är möjligt att avläsa först sedan projektet avslutats och införlivats i kulturarvsorganisationernas ordinarie verksamhet.

Dialog och delaktighet

De insatser som genomförts inom Agenda kulturarv har dels handlat om att pröva och utveckla metoder för att arbeta med delaktighet som ett verktyg för ökad demokratisk förankring, dels om att diskutera vad delaktighet innebär i praktiken. En viktig erfarenhet inom Agenda kulturarv

är att exempelvis kommuner, allmänhet och hembygdsföreningar önskar mer information om kulturmiljövårdens verksamhet och ställningstaganden. En annan viktig insikt är att det i dialogen också finns möjlighet att hämta in kunskap som är nödvändig för kulturmiljövårdens arbete. Det innebär att anställda inom kulturarvssektorn ska ta sin utgångspunkt i att det finns en mångfald kulturarv som representerar något viktigt och grundläggande för många olika grupper. Det finns inte ett homogent kulturarv eller en gemensam historia som ska berättas, utan kulturmiljöarbetet måste präglas av mångfalden och heterogeniteten. Detta får konsekvensen att verksamma inom kulturarvsområdet vid varje givet tillfälle måste fråga sig vems kulturarv som väljs ut, vilken eller vilka historier detta urval speglar och varför.

Opinions- och medborgarundersökningarna som gjorts inom Agenda kulturarv visar att de som anser det vara viktigast att bevara olika kulturarv för framtiden, de som oftast besöker kulturmiljöer eller museer och som i störst utsträckning känner till hur kulturarvsarbetet är organiserat är äldre personer med hög utbildningsnivå. För att förnya kulturmiljövårdens demokratiska förankring behövdes därför metoder och arbetsätt för att nå de grupper i samhället som kulturmiljösektorn mest sällan når.

I skriften Agenda kulturarv - Inspiration & Diskussion, se bilaga 2, har arbetet inom Agenda kulturarv kontinuerligt presenterats i olika artiklar. Den tredje delen av skriften gavs ut under 2003 och innehåller exempel på hur man har arbetat med delaktighet inom kulturarvsarbetet.

Möten med brukare på plats i Södermanland och Gävleborg

I Södermanlands län har man prövat olika former för dialog kring kulturarv och kulturmiljö. Ett sätt har varit att bjuda in de regionala kulturarvsaktörerna, hembygdsföreningar, boende och fastighetsägare, Svenska kyrkan, landstingspolitiker, lärare, kommunala tjänstemän och politiker med flera till diskussioner på plats i kontrasterande miljöer. Dels i småsamhället/landsbygdens miljö, dels i stadsmiljö för att diskutera och reflektera över synsätt på kulturarvsarbetet ur deltagarnas skilda perspektiv. Slutsatserna är att det varit ett bra sätt att föra dialog på och att roller och ansvar tydliggjorts. Och att deltagarnas egna berättelser på plats är ett användbart källmaterial för kulturarvsarbetet.

I Gävleborgs län har Agenda kulturarv bjudit in till "kulturbruksmöten" för att diskutera hur kulturmiljöer används och ska tas om hand i framtiden. Kulturbruksmötena har handlat om Tema levande kust, Tema riksintresse och Tema byggnadsminne. Mötena har vänt sig till grupper som i vanliga fall inte brukar betrakta sig som vårdare eller brukare av kulturarv och avsikten har varit att bygga upp ett nätverk av och för kulturbrukare. Till de olika mötena har ideella föreningar, boende i och brukare av riksintresse samt olika kategorier av byggnadsminnesägare bjudits in för att diskutera och utbyta erfarenheter kring temat. I länet arbetar man också med ett regionalt kulturmiljöprogram där målet bland annat är att kulturarv ska betraktas som en resurs för den regionala utvecklingen.

Kvalitativ undersökning om kulturarv och kulturmiljö i Värmland

I Värmlands län har man som ett steg på vägen mot en utökad dialog gjort kvalitativa intervjuer med företrädare för kommuner, stiftet, länsstyrelsen, Värmlands museum, Karlstad universitet, Skogsvårdsstyrelsen, ideella föreningar och allmänheten. Frågorna behandlade kunskap om kulturarv och kulturmiljö. Resultatet visar att såväl ideella som professionella ser frågor om kulturarv och kulturmiljö som närvarande i det dagliga arbetet. Några menade att kulturmiljövården är för traditionell och vill arbeta för mycket med bevarande. Man var nöjd med den nuvarande organisationen på regional och lokal nivå och flera lyfte fram kommunernas viktiga roll i kulturarvsarbetet. Gemensamma möten mellan de olika aktörerna önskades och ett nätverk har därför byggts upp. Mer om undersökningen finns att läsa i rapporten Undersökning av sektorns uppfattningar i kulturarvs- och kulturmiljöfrågor.

Kulturmiljöprogram och kulturarvsagendor i dialog i Jönköping och Blekinge

Jönköpings län har arbetat mot lokal nivå i flera av sina insatser. Organisationen för det regionala Agenda kulturarvsarbetet lades i Gislaveds kommun. Kommunen har tagit ett politiskt beslut att utreda om man kan göra en kommunal kulturarvsagenda med tydlig folklig förankring. I Gnosjö kommun är grunden lagd för ett lokalt kulturarvsarbete i Marieholmsprojektet med start 2004. Målet är att tillvarata och öka kunskapen och medvetenheten om natur, historia och kulturarvsvärden, och stärka den lokala identiteten genom ett långsiktigt arbete för hållbar utveckling.

I Blekinge län har Agenda kulturarvsarbetet under 2003 koncentrerats mot att skapa förutsättningar för att göra ett nyskapande kulturmiljöprogram för Olofströms kommun. För att få ett bredare perspektiv på begreppet kulturarv ska arbetet med kulturmiljöprogrammet ske utföras i dialog med allmänheten. Agenda kulturarv i Blekinge har drivits i samverkan mellan hembygdsrörelsen, kommunen, läns museet och länsstyrelsen och det fortsatta arbetet med kulturmiljöprogrammet kommer att drivas med samma samverkansparter.

Kommunernas roll

De omvärldsanalyser som utfördes under 2002 visade att organisationerna har insikt om att roll- och ansvarsfördelningen mellan de offentligt finansierade kulturarvsinstitutionerna är otydlig, särskilt för allmänheten. Framför allt betonade man där roll- och ansvarsfördelningen mellan länsstyrelse och länsmuseum, men även dessa institutioners förhållande till kommunerna. Den betydelse man tillmäter kommunerna i kulturarvsarbetet är märkbar i omvärldsanalyserna, liksom viljan att i högre utsträckning samarbeta med desamma.

Många län har därför fokuserat sitt arbete på att etablera kontakt och varaktiga samarbetsformer med kommunerna i sin region. Flera organisationer har ställt frågor i enkäter eller djupintervjuer till kommunala politiker och tjänstemän och till hembygdsföreningar. Resultaten från dessa visar att kommunernas företrädare själva anser sig ha alltför liten kunskap om kulturarvsfrågor. Man vill ha mer kunskap, både om kulturarvsorganisationernas arbetsfält och om lokala kulturmiljöer och kulturarv. Samma resultat gav den politikeraudit som genomfördes nationellt år 2002. De samhällsplanerande delarna i kommunerna vill gärna ha dialog kring urval, värderingsgrunder och liknande.

En slutsats från länens kontakter med kommunerna är att dessa är intresserade av kulturarvsfrågor, men ofta saknar kunskap om kulturarvsperspektivet, och resurser för att arbeta med detsamma. En annan slutsats är att det bästa sättet att nå förståelse för varandras synsätt är att mötas och föra samtal om kulturarv. Inom Agenda kulturarv har man regionalt fört samtal inte bara med kommunernas samhällsplanerande delar utan även med de nämnder och förvaltningar som håller i kulturfrågor och miljöfrågor.

För att skapa förutsättningar för att föra dialog och samtal med personer och organisationer utanför den offentligt finansierade kulturmiljövården har det varit nödvändigt att identifiera vilka samarbetsparter som vore naturliga, men som ofta saknas. Kommuner och frivilligrörelse är de aktörer som flest län valt att samverka med i sitt arbete inom Agenda kulturarv. Att diskutera policyfrågor, kulturarvslokala betydelse och hur man kan samarbeta mellan länsmuseum, länsstyrelse, kommun och frivilligrörelse har därför varit centralt i många läns arbete.

Utvärdering av regionalt kulturmiljöprogram i kommunerna i Norrbotten

I Norrbottens län har man utgått från sitt befintliga regionala kulturmiljöprogram i arbetet med Agenda kulturarv. En utvärdering av kulturmiljöprogrammet har gjorts genom besök i länets kommuner. Resultatet visade att kommunerna överlag är relativt nöjda med kulturmiljöprogrammets urval, beskrivningar och presentation, men att man saknar miljöer som lämningar från skogsbruket, skogssamiska miljöer, moderna villaområden samt vissa typer av militär- och krigshistoria.

Det visade sig också att det finns en viss osäkerhet kring vart man ska vända sig för att söka stöd eller få information om kulturmiljövård från

kommunalt håll. Ett uttalat önskemål från kommunerna var att de ville ha fler och tätare kontakter med länsstyrelsens kulturmiljöenhet. De flesta kommuner kände behov av mer kunskap om kulturarv och kulturmiljövård och flera ville ha utbildning i ämnesområdet.

Kommunträffar om kulturarv i Kronoberg och Östergötland

I många län har man arbetat med kommunerna i fokus och erfarenheterna av dessa kontakter är mycket positiva. Här nämns bara ett par exempel på sådana möten.

I Östergötlands län har träffar ordnats i flera av länets kommuner där tjänstemän och politiker, lokala ideella föreningar, länsstyrelsen och läns museet deltagit. Man har diskuterat behovet av ett policydokument för kulturarvsfrågor. Kommunträffarna har varit ett led i samarbetsprojektet Kulturarv Östergötland och syftet med dem var att knyta kommunerna starkare till det regionala kulturarvsarbetet. På mötena diskuterades bland annat behovet av kulturmiljökompetens i kommunerna och hur man hanterar kulturarvsfrågor i det kommunala arbetet. Det nätverk som man börjat bygga upp kommer att förvaltas vidare inom Kulturarv Östergötland, som arbetar med att tillgängliggöra historiskt material via Internet och fältarbete.

Även Kronobergs län har arrangerat möten i kommunerna. Avsikten har varit att diskutera grundläggande frågor kring kulturarvets status, vems ansvar det är att förvalta kulturarv, vad som anses kulturhistoriskt värdefullt och hur man kan nå ett ökat engagemang kring kulturarvsfrågor. Samtliga instanser för kommunledningen bjöds in, liksom hembygdsföreningar, intresseföreningar och näringsliv. Dessutom bjöd man genom annonser i massmedia in allmänheten. Alla inblandade såg det som mycket positivt att mötas i den här formen. På kommunträffarna framkom att kommunerna var nöjda med det nuvarande regionala ansvaret för administration av och ekonomiska bidrag till kulturmiljövård. Man konstaterade att det fanns behov av att ge "uppmuntransbidrag" till ideella krafter, då detta kan betyda mycket för ett fortsatt engagemang och ge synergieffekter för delaktighet. En större tydlighet och mer pedagogisk presentation av läns museets och länsstyrelsens kulturhistoriska värderingar önskades dock.

Skolan viktig samverkanspart

Skolan är ett tydligt sammanhang där man kan nå unga och eftersom skolan är obligatorisk finns möjlighet att nå många personer samlat. Ett genomgående resultat i samtliga opinions- och medborgarundersökningar som genomförts inom Agenda kulturarv, både nationellt och regionalt, är att unga i lägre utsträckning känner till eller intresserar sig för kulturarv och kulturmiljövårdens frågor. Unga går också mer sällan på museum än äldre åldersgrupper. Därför har skolan varit en önskvärd och tydlig samverkanspart i det regionala arbetet med delaktighet. I flera län har man genomfört projekt i samarbete med skolan.

Resultaten från arbetet i skolor visar att även unga är intresserade av kulturarvsfrågor, men att de begrepp och synsätt som kulturmiljövården använder är svåra att förstå och ta till sig. Tydligt är också att när eleverna ombeds peka ut något som de själva vill bevara för framtiden blir resultatet lokala platser som är laddade med betydelser som den parkbänk där man fick sin första kyss eller områdets bästa pulkabacke. Kunskapen om sådana platser är nödvändig att skaffa sig via de personer som själva brukar ett område eller en plats. De kan samtidigt fungera som tankeställare för vilka urval som kulturmiljövården gör i sitt arbete.

Skolprojekt i Västmanland och Halland

I Västmanlands län har projektet Ungdomar k-märker fokuserat mot hur skolungdomar förhåller sig till och uppfattar kulturarv. Till omkring 400 elever i 21 niondeklasser på sju olika skolor ställdes frågor om exempelvis vad de själva vill bevara för framtiden och varför, vilken nytta kulturarv fyller och vad i kulturarv som engagerar ungdomar. Projektet Ungdomar k-märker har genomförts i en ny samarbetsform mellan pedagoger och kulturmiljövårdare på läns museet. Resultaten visar att ungdomar har ett stort intresse för frågor som rör kulturarv, men att de har litet intresse för att engagera sig i de traditionella föreningsformerna, exempelvis en hembygdsförening. Ungdomarnas tilltro till att de själva har möjlighet att påverka hur kulturmiljön tillvaratas är lågt. Samtidigt finns en vilja att vara med och påverka. De positiva erfarenheterna från projektet har givit en insikt om värdet av att föra denna typ av dialog och att dialogen berikar kulturarvsarbetet. Resultaten från projektet visades under februari och mars 2004 i en utställning i Västerås. Mer finns att läsa i rapporten Ungdomar k-märker - en enkätundersökning om ungdomars inställning till kulturmiljön. Se bilaga 4 Sammanställning av litteratur och viktigare dokument inom Agenda kulturarv.

På Vessigebro skola i Halland har eleverna i årskurserna fyra och fem arbetat med den fysiska kulturmiljön. Varje elev har bland annat fått tillfälle att jämföra de egna livsvillkoren med livsvillkor i olika tider och har undersökt sambandet mellan dåtid, nutid och framtid i hembygden. Genom att ha kunskap om vad som formar samhället och närmiljön kan man också delta aktivt i samhällsutvecklingen. Syftet med projektet var att ta fram en metod för att arbeta med det fysiska kulturarvet i skolan enligt den lärarhandledning som man i Halland tagit fram inom Agenda kulturarv. Metoden och lärarhandledningen har också spridits inom hela skolan och i Falkenbergs kommun.

Arbete för mångfald

Några organisationer har i sitt arbete inom Agenda kulturarv belyst mångfaldsfrågor. I vissa fall har det handlat om att ta fram en plan för hur ett sådant arbete kan utvecklas och genomföras. I Kronobergs län har ett nätverk med representanter från bland annat läns museet, länsstyrelsen, Svenska Emigrantinstitutet och Växjö kommun tagit fram ett program för integrationsarbete under 2003. Programmet innehåller förslag på konkreta insatser där kulturarv och integrationsarbete är utgångspunkter.

I andra fall har man arbetat konkret med att öka kunskap och skapa kontakter med grupper som inte finns företrädna inom kulturmiljöarbetet i tillräckligt hög utsträckning. I Jämtlands län anordnades till exempel en temadag kring hur museer och andra kulturarvsinstitutioner ska hantera frågor som rör mångfald och kulturmöten.

Samiskt kulturarv i Västerbotten

I Västerbottens län har man inom Agenda kulturarv på flera sätt kartlagt hur aktörer utanför kulturmiljövården ser på kulturarv, kulturmiljövård och hur man själva arbetar med det. Tillsammans med Norrbottens län har man gjort en attitydundersökning bland länsinvånarna i de båda länen och med hjälp av en enkät har man frågat kommunala tjänstemän och politiker om deras syn på och kunskap om kulturarv.

Dessutom har Skogsmuseet i Lycksele fördjupat arbetet med samebyar och föreningar. Ett resultat blev att det nu finns kontaktpersoner för i stort sett alla samebyar och sameföreningar. Samebyarna/-föreningarnas egna dokumentations- och bevarandeinsatser har även kartlagts, liksom vilka insatser som samebyn eller sameföreningen själva tycker är angelägna. En slutsats är att flera samebyar och sameföreningar anger att de själva i högre grad vill delta i dokumentationsarbetet av det samiska kulturarvet, inte bara fungera som uppgiftslämnare. Mer om projektet finns att läsa i rapporten Det samiska kulturarvet i Västerbottens län: Sameföreningars och samebyars dokumentationsarbeten, se bilaga 4 Sammanställning av litteratur och viktigare dokument inom Agenda kulturarv.

Romer och resandes kulturarv i Malmö

Malmö museer har inom ramen för Agenda kulturarv drivit ett projekt med syfte att synliggöra romers och resandes kulturarv och kulturmiljöer. Parter som deltagit i projektet är förutom museet; ett antal kommuner i Skåne län, ett antal hembygdsföreningar, Studieförbundet Vuxenskolan, Landsarkivet i Lund och Stadsarkivet i Malmö. Dessa aktörer har alla bidragit med material samt romska föreningar och privatpersoner som tagit en aktiv roll i uppsökandet av platser som fungerat som läger och samlingspunkter. Platserna ska märkas ut med hjälp av informations skyltar som tas fram i samarbete med länsstyrelse och regionmuseum. Att sammanställa och jämföra den information romerna gett med den information man fått från ickeromer har resulterat i nya kunskaper. Projektet har fått deltagarna att tänka i nya banor och de erfarenheter som gjorts kan användas för att lyfta fram kulturarv som hittills varit osynliga. Läs mer i rapporten Romani Kultura: Rapport: Förprojekttering av ett nationellt romskt museum/kulturcentrum, se bilaga 4 Sammanställning av litteratur och viktigare dokument inom Agenda kulturarv.

Öka kulturmiljö- vårdens slagkraft

För att vara slagkraftig måste man ha ett tydligt budskap att föra ut. Många organisationer pekade i sina omvärldsanalysen på avsaknaden av egna strategier för verksamheten, något som bidrog till att arbetsbelastningen kändes hög. Avsaknaden av tydligt formulerade strategier för hur verksamhetsmålen ska tolkas och påverka arbetet skapar osäkerhet i kommunikationen med andra. Målsättningen med Agenda kulturarv har också varit att arbeta fram en gemensam programförklaring. Processen bakom denna beskrivs mer utförligt i nästa kapitel.

Flera län har inom Agenda kulturarv tagit fram regionala programförklaringar eller strategidokument för hur kulturarvsarbetet ska bedrivas i länet. Dessa är, liksom den nationella programförklaringen, resultat av de diskussioner om inriktning, värdegrund och framtida utmaningar som förts inom projektet. Det finns också exempel på att man har uppdaterat och utvärderat regionala kulturmiljöprogram i dialog med många aktörer.

En mängd konkreta förslag på hur arbetet med kulturarv kan utvecklas har uppkommit under projektet Agenda kulturarv. Det rör sig om alltifrån idéer som fötts i de många diskussionerna, till erfarenheter från olika projekt. Dessa idéer finns tillgängliga i Idébanken, som ligger på projektets hemsida. Syftet med Idébanken är att erbjuda en uppsjö av förslag som kan ge idéer till metodutveckling och nya arbetssätt. Materialet är därför inte gallrat eller värderat, utan bara sammanställt och grupperat.

Kommunikation

Något som snart blev uppenbart i arbetet med Agenda kulturarv var att i princip alla aktörer efterfrågade mer information och bättre kunskap om vad de olika delarna av kulturarvsarbetet består i. För många är det otydligt vart man ska vända sig för att få kunskap om kulturmiljöer och även vilken typ av kunskap som finns att tillgå. Därför har flera län arbetat med att producera information om vilken organisation som ansvarar för vad, om lagstiftning och begrepp och om var man kan söka den information man är ute efter. Informationen har spridits i form av broschyrer eller via hemsidor och har gjort kulturmiljöarbetet mer synligt och tillgängligt. Arbetet med utåtriktad kommunikation har i somliga län visat på vissa brister i kompetens för denna typ av verksamhet. En slutsats är därför att det behövs kontinuerlig kompetensutveckling inom kommunikationsområdet.

Som ett led i att tillgängliggöra kulturarvsfrågor för fler än de redan invigda har de allra flesta i sitt arbete med Agenda kulturarv bjudit in massmedia till seminarier och arrangemang inom projektet. Dessa initiativ har gett goda resultat vad gäller olika mediers bevakning av kulturarvsfrågor.

Strategier för framtiden

Att göra kulturmiljövården mer slagkraftig har också inneburit att föra in kulturarvsperspektiv i andra verksamheter och politikområden. Sådana exempel finns sedan tidigare, till exempel genom kulturmiljövårdens deltagande i miljökvalitetsmålen och storstadssatsningen. Som en följd av Agenda kulturarv har man på flera håll fört in kulturarv som en del i regionala tillväxtprogram eller regionala utvecklingsstrategier. I några län finns nu kulturarv med som ett eget målområde för regional tillväxt.

I många organisationer har arbetet inom Agenda kulturarv kommit att prägla den ordinarie verksamheten genom att synsätt och värderingar som diskuterats inom projektet nu återfinns i verksamhetsplaner. Hur de mål man satt upp i de gemensamma verksamhetsplanerna uppfylls blir möjligt att följa upp först nästa år.

Synsättet som vuxit fram inom Agenda kulturarv har också präglat villkoren för fördelningen av bidraget till kulturmiljövård, det så kallade 28:26-anslaget. Nyskapande projekt med en generell tillämpning, som tar avstamp i Agenda kulturarv prioriterades av RAÅ bland länens äskanden inför 2004. Likaså prioriterades insatser för att öka medborgarnas förståelse för och delaktighet i kulturarvet. Flera projekt som initierats inom Agenda kulturarv de senaste två åren beviljades medel för en fortsättning.

Regionala kulturarvsagendor på Gotland och i Kalmar län

Flera län arbetar med regionala handlingsprogram eller agendor för kulturarvsarbetet i länet. På Gotland har kommunen, landsarkivet, hembygdsförbundet, länsstyrelsen och länsmuseum gemensamt tagit fram en agenda för kulturarv på Gotland. Programmet beskriver hur aktörerna har för avsikt att utveckla kulturarvsarbetet de närmaste fem åren utifrån synsättet historiebruk med människan i centrum. Kulturarvsarbetet ska fungera som en resurs för den regionala utvecklingen, människors identitet och välfärd. De övergripande målen är:

Bevara; bruka; berika

Tillgängliggörande, delaktighet, ansvar

Resursanvändning

I dialog med föreningar, företagare och andra intresserade har tio arbetsområden lyfts fram där konkreta förslag ges till hur området kan utvecklas. Ett arbetsområde under målet bevara; bruka; berika är

Världsarvet hansestaden Visby. Här är avsikten att klargöra roll- och ansvarsfördelningen och att sörja för en lokal kompetensutveckling så att ruinerna bevaras långsiktigt och samtidigt kan fortsätta att brukas och berika människors vardag.

I Kalmar län blir ett av resultaten ett dokument för den framtida inriktningen för kulturmiljövården i länet. Skriften blir en sammanfattning av resultaten inom det regionala Agenda kulturarvsarbetet. De synpunkter som framkommit under projektets gång fångas upp i skriften och sätter avtryck för framtiden. I avsiktsförklaringen arbetar man med olika insatsområden, som exempelvis handlar om det lokala perspektivet och engagemanget, om samverkan, om att bygga upp kunskap och förvalta den, att berätta och tillgängliggöra samt om tillväxt ur ett kulturarvsperspektiv. Kalmar har drivit sitt Agenda kulturarv i bred samverkan med omgivande samhälle. Två stora diskussionsseminarier har anordnats dit cirka 150 deltagare kom vid varje tillfälle.

Strategier för regionen i Västernorrland och visioner kring världsarv i Dalarna

Västernorrlands län har inom Agenda kulturarv reviderat sitt regionala kulturmiljöprogram: Utsikt mot framtiden – nya perspektiv. Det innehåller en gemensam vision samt mål och riktlinjer för kulturmiljöarbetet 2003-2006. Det reviderade kulturmiljöprogrammet togs fram i en arbetsgrupp för kulturarv, med anknytning till nätverket Regionala sammanhållna kulturplanering. Här har bland andra landsting, arkiv, länsturismorganisation och ideella föreningar varit representerade tillsammans med länsstyrelse och länsmuseum. Dessutom har det funnits representanter från olika kommunala instanser. I programmet formuleras mål kring teman som näringsliv, livskvalitet, livsmiljö, livslångt lärande och internationell samverkan. Ytterligare ett resultat är att kulturarvsaspekten har lyfts in i det regionala tillväxtprogrammet för de kommande fyra åren och nu finns med där som en egen åtgärd.

I Dalarnas län har Agenda kulturarvsarbetet koncentrerats till att kommunicera världsarvet Falun med nya grupper. Avsikten har varit att engagera allmänheten och företag i världsarvet. Ett världsarvsråd med representanter för Falu kommun, Stiftelsen Stora Kopparberget, länsmuseum och länsstyrelsen har anordnat ett visionsmöte riktat till allmänheten, där olika förslag till utveckling av världsarvet sammanställdes. För att engagera barnen har skriften Roströk, rudor och gamla mormor i Falun

producerats och spridits i alla tredjeklasser i kommunen. Se bilaga 4 Sammanställning av litteratur och viktigare dokument inom Agenda kulturarv.

Kulturarv i tiden – en strategi för framtiden på Riksantikvarieämbetet

Riksantikvarieämbetet har vid fyra seminarier diskuterat myndighetens framtida roll och uppgifter. All personal har varit inbjuden, liksom Svenska Kommunförbundet och representanter för Läns- och Landsantikvarieföreningarna.

Materialet har sedan sammanställts och bearbetats och har varit ett underlag till RAÄ:s bidrag till diskussionerna om den nationella programförklaringen. Man har också gjort interna verksamhetsanalyser vid alla avdelningar. Ett av resultaten av detta arbete är strategidokumentet Kulturarv i tiden som ska fungera som riktlinje för myndighetens verksamhet 2004-2006. RAÄ:s vision är att kulturarv ska vara angeläget, tillgängligt och användbart för alla. Arbetet ska präglas av mångfald och öppenhet och vara en dynamisk och positiv kraft i samhällsutvecklingen.

Egenutvärdering inom Agenda kulturarv

Länen och RAÄ har gjort egenutvärderingar av sitt arbete. Resultaten från dessa visar att man framför allt uppskattar att det funnits tid och pengar att samtala kring hur kulturarvsarbetet fungerar idag och ska fungera i framtiden. Det har även varit viktigt att få utrymme att etablera kontakter med nya aktörer för samarbete i olika former. Flera påpekar att Agenda kulturarv är en del av en förändringsprocess som startat redan tidigare, men att de resurser som projektet haft har gjort det möjligt att skynda på arbetet. Några har uppfattat syftet med Agenda kulturarv som luddigt och otydligt och har tyckt att det varit svårt att förklara för sina samarbetsparter.

Egenutvärderingen förbereddes genom gruppdiskussioner på fyra olika platser i landet. Diskussionerna kretsade kring arbetssätt och metoder, måluppfyllelse och resultat samt organisation och roller. Varje organisation lämnade också in en skriftlig utvärdering i samband med återrapporteringen av 28:26-anlaget för Agenda kulturarv i januari 2004. En rapport från egenutvärderingen färdigställdes i april 2004. Se bilaga 11 Utvärdering av arbetet med Agenda kulturarv - regionalt och på Riksantikvarieämbetet.

En gemensam programförklaring

Diskussionerna och samtalen inom Agenda kulturarv har lett fram till en gemensam programförklaring för kulturarvsarbetet. Processen som lett fram till dokumentet är signifikativ för i stort sett allt arbete som bedrivits inom projektet.

Redan inledningsvis fanns en uttalad tanke att man skulle undvika att låsa projektets inriktning och istället ge de verksamma i hela landet möjlighet att vara delaktiga i formulerandet av mål och inriktning. Därför arrangerades ett upptaktsmöte i april 2001, där ett antal huvudteman för det fortsatta arbetets inriktning formulerades. Bland de drygt 100 personer som deltog fanns representanter från de flesta länsstyrelser och läns museer samt från Kulturdepartementet, Svenska Kommunförbundet och samtliga av RAÄ:s avdelningar. De röda trådar som fångades upp i diskussionerna kom sedan att prägla det fortsatta arbetet i Agenda kulturarvs olika faser.

Upptaktsseminariet visade att det fanns en genuin vilja till förändring och utveckling av verksamheten och uppslutningen bakom projektiden var stor. Efter det inledande seminariet formerades samordningsgruppen och en projektplan skrevs utifrån de olika teman för utvecklingsarbetet som identifierats.

Agenda kulturarvs faser

FAS 1	Omvärldsanalys Utvärdering Opinionsundersökning
FAS 2	Vision, värderingar, värdegrund, ideologi Vidgat engagemang för kulturmiljövården i samhället Allas ansvar för kulturarvet Allas rätt till kulturarvet Legitimitet, samhällsuppdraget
FAS 3	Kommunikation; att nå ut, vara tydliga, samhällsdebatt/opinionsbildning Mer samverkan med andra sektorer; kommuner, partners Tillgänglighet Vem gör vad?

Det arbetssätt som valdes för att nå fram till programförklaringen inom Agenda kulturarv har styrts av en ambition att ge alla möjlighet att delta i arbetet. Denna ambition har varit mycket tidskrävande. Det har även inneburit svårigheter att formulera riktlinjer för hur man ska arbeta konkret, som alla kan enas kring.

Regeringen föreslog i budgetpropositionen 2001 att 10 miljoner kronor per år ur anslaget Bidrag till kulturmiljövård (dåvarande 28:27, nuvarande 28:26) kunde utnyttjas inom Agenda kulturarv. Stiftelsen framtids kultur, som ger bidrag till långsiktiga och nyskapande kulturprojekt, har också givit ekonomiskt stöd till projektets genomförande. Med dessa medel till förfogande fanns förutsättningar att driva ett landsomfattande projekt om framtidsfrågor inom kulturarvsområdet. I utvärderingen av projektet har alla organisationer pekat på att särskilt avsatta medel och tid varit en absolut förutsättning för att genomföra projektet.

Under de två år som arbetet inom Agenda kulturarv pågått runt om i landet har möten med kontaktpersoner i länen och på RAÄ har hållits regelbundet. Det första i april 2002. Då möjligheten att träffas över organisationsgränser och geografiska gränser upplevdes som mycket positiv och inspirerande, var det naturligt att fortsätta mötas och diskutera hur projektet skulle framskrida. Syftet med mötena var också att utbyta erfarenheter och skapa kontakter både mellan länen och RAÄ. Totalt deltog mellan 30 och 60 personer på mötena.

I mars 2003 lämnade länen, RAÄ och Svenska Kommunförbundet in sammanfattningar av de diskussioner man fört inom ramen för Agenda kulturarv. Syftet med detta var att få fram ett underlag för programförklaringen. Efter drygt ett års arbete med Agenda kulturarv hade man i länen och på RAÄ diskuterat hur man vill förändra kulturarvsarbetet i relation till dagens samhälle. De frågeställningar och teman som identifierades i det inrapporterade materialet sammanfattades till dokumentet Historiebruk med människan i centrum. Här tog man också hänsyn till resultat från de olika undersökningar som genomförts inom projektet, till exempel politikerundersökningen. Detta var första gången som inriktningen sattes på pränt inom Agenda kulturarv. Se bilaga 4 Sammanställning av litteratur och viktigare dokument inom Agenda kulturarv.

Under tre dagar i maj 2003 hölls en arbetskonferens, Majmötet, i Västerås. Totalt deltog 250 personer. Varje län och RAÄ hade möjligheten att ta med sig tio representanter som på olika sätt deltagit i arbetet inom Agenda kulturarv och bredden visade sig vara stor. Utöver läns museer, länsstyrelser och RAÄ deltog representanter för kommuner (politiker och tjänstemän), hembygdsföreningar och hembygdsförbund, näringsliv, arkiv, högskolor och universitet, DIK-förbundet, landstingspolitiker med flera. Den mesta tiden ägnades åt diskussioner i grupp. Diskussionerna tog sin utgångspunkt i dokumentet Historiebruk med människan i centrum och rörde sig kring olika teman, som till exempel bevara och berätta, öppna upp för dialog, reflektion och handling, stimulera till och ta tillvara engagemang.

Majmötet ledde till ett första utkast till programförklaringen. Detta utgick alltså både från det material som varje län rapporterat in och slutsatserna från diskussionerna på majmötet. En skribentgrupp förmerades och skrivandet tog vid. För att stämma av arbetet anordnades ett diskussionsseminarium under hösten 2003. Skribenterna arbetade sedan vidare med texten.

I oktober 2003 gick ett förslag till programförklaring ut på remiss till alla läns museer, länsstyrelser och RAÄ. Övriga samarbetspartner, centrala organisationer och andra myndigheter bjöds också in att komma med synpunkter. I remissvaren deltog även de organisationer man regionalt haft kontakt med, som frivilligrörelse, kommuner eller regionala kommunförbund, kommunala museer, arkiv, bibliotek, näringsliv, intresseorganisationer med flera.

Resultatet av remissen visade ett mycket brett deltagande och ett stort engagemang. Svaren präglades av samstämmighet kring dokumentets grundläggande inriktning, men även kritik mot främst struktur och terminologi. Eftersom processen utmärks av möjligheten för alla inom kulturarvsarbetet att delta i att formulera värdegrund och framtida inriktning skickades programförklaringen, efter revidering, på en slutlig avstämningsrunda våren 2004.

Resultatet från diskussionerna och förändringsarbetet inom projektet är en programförklaring för samtidens och framtidens arbete med kulturarv och historia.

ISBN: 91-7209-352-8
Diariumnummer: 108-874-2004

Stockholm 2004
Formgivning: Hesselboms Universum
Tryckeri: Gävle Offset
Papper: Arctic Paper, Munken Lynx 170g och 300g
Typsnitt: Interstate, Sub Mono, Sub Vario

